

КОРОЛЬ Денис

*кандидат культурології, доцент
кафедри культурології факультету
гуманітарних наук НаУКМА,
старший науковий співробітник
відділу культурно-цивілізаційних досліджень
Інституту культурології НАМ України*

«Валькірична модель» поведінки в контексті суперечок довкола біографії княгині Ольги

Образ валькірій давно став пізнаваним штампом масової культури, але нюанси навколо цих створінь привертають увагу дослідників досі (Williams, 2019). Певний мінімум необхідних фактів нами викладено в одноіменному нарисі Великої української енциклопедії (Король: Валькірії). Ми припускаємо, що тогочасні культурно-магічні переконання спонукали північноєвропейську людність до специфічних поведінкових практик та гендерних девіацій, як-от: фемінність чаклунів-шаманів, котрих звали *ergí*, та маскулінність дів-воїнів *skjaldmæt*, чи-то багатирок. У випадку останніх мовиться про специфічну «валькіричну модель» поведінки в дружинній культурі скандинавів, що їй могли подеколи наслідувати знатні жінки скандинавського суспільства доби вікінгів (як-от епічні Гудрун чи Сігрун) включно з територіями відповідного культурного впливу (Британські острови, землі балтів, фіннів, східних слов'ян тощо).

Воздаяння княгині Ольги несуть чимало типових сагових мотивів помсти, у зв'язку з чим найчастіше тлумачення полягає в «оштучненні» цього сюжету, звинуваченнях у ледь не казковості. Утім, з позицій «валькіричної моделі» поведінки, потенційні криваві звірства щодо деревлян вельми допустимі: Ольга справді могла надихатися русо-варязькою усною традицією та втілити перекази про витівки конунга Інґ'яльда Підступного або подібні. Що ж до тривалої полеміки стосовно того, наскільки Ольга в молоді роки була ревною прибічницею старих язичницьких традицій і наскільки стала ревною християнкою в роки зрілі, — нагадаймо лишень про виразну гібридність картини світу багатьох діячів IX–XI ст., що часто можна побачити й у витворах мистецтва, і в обрядовості, і

в текстових свідченнях тих чи інших регіонів. Гібридність — відмінна від синкретизму специфічна форма одночасового суміщення двох чи більше світоглядних парадигм (та це вже окрема тема для дискусій).

Хочемо виказати сумнів щодо «київського нарративу» автора ПВЛ. У скандинавських джерелах правителі Давньої Русі переважно сиділи в місті-фортеці Гольмгарді, котрий, своєю чергою, жодним чином не міг бути Государем Великим Новгородом на Волхові, з котрим його ототожнює ПВЛ, а також тексти зрілого середньовіччя. Услід за Леонтієм Войтовичем (2015) волимо погодитися з ототожненням цього нордичного форпоста з відомим з-поміж археологів поселенням Гньоздово на верхньому Подніпров'ї.

Легко припустити, що по смерті гольмагрдського ватажка охочих поділити його спадок виявилось чимало і лише авторитет захищав удовицю та її дитя від замаху. За таких обставин вдова княгиня мала всього три розумні виходи: терміново втекти з дитиною світ-за-очі (та невідомо чи дали б їм мирно мандрувати); віддатися у шлюбний протекторат під сильного правителя (і назавжди втратити власну суб'єктність); або ж проявити підступність, здійснивши показову помсту, надаючи амбітній жінці славу на роки й покоління наперед, про що красномовно свідчать біографії легендарної Гудрун та напівлегендарної Аси, доньки конунга Інґ'яльда Підступного.

Висловимо підозру, що потреба в показовій силовій демонстрації змусила її діяти активно, у всіх на очах, у той час як переважна більшість її сучасниць у самій Скандинавії, згідно з текстами родових саг, намагалися діяти зовнішньо, через родичів, заступників або ж узагалі через інтриги та надто — через характерне глузливе підбурювання (Jensen, 2017, p. 217–218; Mundal, 1994). За умови об'єднання деревлянських племен княгиня просто не мала силової змоги на відсіч, з огляду на те, що без помсти чи інакшої демонстрації сили була приречена серед власних людей.

Ризикнемо реконструювати такий сценарій: до Гольмгарду-Гньоздова (а не до Києва) прибуває військо деревлян з вождями та сватами до вдовиці. Як показник мирної угоди вони приводять родичів тих, хто убивав Ігоря. Тих урочисто закопують у поховальному човні, над котрим споруджують курган. Згодом на кургані розпочинається тризна для воїнів, а вождів ведуть до бенкетування в лазні, що призвело до загибелі тих та інших. Ось так похорон князя став умовним «кривавим весіллям», що й поставило Ольгу-месницю над людьми чоловіка, надало підтримку русів,

їхнього війська й легітимний привід привести сина на київський престол.

Звісно, у реальності це могло відбутися дещо інакше та в інакшій манері (тим більше фольклорним постає сюжет із палаючими пташками), але сам факт у межах «нордичної мужності» та «валькіричної моделі» поведінки постає вельми реалістичним. Інша річ — і це важливо — помста за чоловіка є відчутно християнською моделлю зрілого Середньовіччя (що демонструє текст «Пісні про Нібелунгів»). Натомість владна жінка дружинної культури мала б мститися родині чоловіка, якби той скривдив її власну рідню, що додає інтриги щодо справжньої драми біографії княгині Ольги.

Література:

- Войтович, Л. В. (2015). Гольмгард: де правила руські князі Святослав Ігорович, Володимир Святославич та Ярослав Володимирович? *Український історичний журнал*, 3. С. 37–55.
- Король, Д. О. (No date). Валькірії. *Велика українська енциклопедія*. Відновлено з <https://vue.gov.ua/Валькірії> (дата зверн.: 18.11.2023).
- Король, Д. О. (2021). Русь та вікінги. *Історія цивілізації. Україна. 2: Від Русі до Галицького князівства (900–1256)*. Упоряд. О. Є. Черненко. С. 437–461.
- Jensen, V. (2017). Skull-Cups and Snake-Pits: Men's Revenge and Women's Revenge in Viking Age Scandinavia'. *Archaeologies of gender and violence*. P. 197–222.
- Mundal, E. (1994). The position of women in Old Norse society and the basis for their power. *Nora, Nordic Journal of Women's Studies*, 2 (1). P. 3–11.
- Williams, L. K. (2019). Changing Perspectives: Valkyries in Text and Image. *Ex Historia*, 11. P. 111–148.